

ПРИКЛАДНА ПСИХОЛОГІЯ. ПРОФЕСІЙНА Й ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2026.1/11>

Власенко О. О.

<https://orcid.org/0000-0002-1011-1965>

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Батурін І. В.

<https://orcid.org/0009-0008-1874-0222>

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ

У статті висвітлено мотиваційна сфера діяльності як один із найактуальніших напрямків досліджень практичної психології. Вона є інструментом впливу керівництва підприємства. Розуміння мотиваційної сфери діяльності фахівців забезпечує важливу психологічну складову управління. Мотиваційна сфера виступає елементом регулятивного механізму професійного саморозвитку особистості фахівця.

Аналіз зниження працездатності визначає, що до провідних ознак та психологічних особливостей професійного вигорання відноситься зменшення мотивації до професійної діяльності. Дослідження теорії формування мотиваційної сфери діяльності фахівців виокремило два основні підходи: змістовна сторона та процесуальний бік мотивації. Сьогодні проблематика мотиваційної сфери діяльності переважно розглядається з позиції дослідження спонукальних елементів механізму активності особистості. Мотиваційний фактор утворюється під впливом психологічної готовності особистості здійснювати процес задоволення потреби. Бажання щось зробити стає стимулюючим аспектом перетворення потреби на мотив. Вважаємо, що мотиваційну сферу діяльності фахівців необхідно аналізувати як комплекс внутрішніх установок, потреб та цінностей, які визначають рівень зацікавленості та продуктивності фахівців на робочому місці.

Структура психологічних чинників мотиваційної сфери діяльності фахівців складається з трьох основних блоків: вроджені психологічні чинники мотиваційної сфери; надбані психологічні чинники мотиваційної сфери; ситуативні психологічні чинники мотиваційної сфери

Сукупність психологічних чинників мотиваційної сфери діяльності відображає внутрішні та зовнішні умови і процеси, що впливають на поведінку, мислення, емоції та загальний психічний стан фахівця.

Ключові слова: професійне вигорання, психологічна готовність, управління підприємством, професійний саморозвиток, адаптація, мотив.

Постановка проблеми. Аналіз мотиваційної сфери діяльності є одним із найактуальніших напрямків досліджень практичної психології. У сучасних умовах невизначеності розвитку суспільства, розуміння мотиваційної сфери діяльності фахівців забезпечує важливу психологічну складову управління підприємством. Мотиваційна сфера виступає елементом регулятивного механізму професійного саморозвитку особистості фахівця, й є інструментом

впливу з боку керівництва підприємства. Крім того, формування ефективної мотиваційної сфери фахівця зменшує його професійне вигорання, що є одним з основних факторів зниження працездатності. Саме тому, дослідження психологічних чинників формування мотиваційної сфери діяльності фахівців є таким актуальним напрямом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мотиваційна сфера діяльності, з позиції

психологічного феномену, є предметом розгляду численних науковців, як з інших країн (К. Замфір, Х. Хекхаузен, Ф. Герцберг, Д. Мак Клеланд, Е. Лоулер, Е. Лок, А. Маслоу та ін.) так і вітчизняних (Т. Білецька, Д. Джоган, І. Дубровіна, О. Косьянова, О. Іванченко, З. Кісіль, Ф. Подшивайлов, В. Шевченко, Д. Швець та інші).

Однак, актуальні та системні дослідження психологічних особливостей структури чинників формування мотиваційної сфери сучасної діяльності фахівців відсутні у наробках цих вчених.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення та теоретичне обґрунтування структури психологічних чинників формування мотиваційної сфери діяльності фахівців.

Виклад основного матеріалу. Мотивація, як свідоме спонукання до дій завжди цікавила дослідників, як з теоретичного боку пояснення психічних процесів, так і з боку практикоорієнтованості цієї дефініції. Аналіз зниження працездатності з боку професійного вигорання, яке характеризується «повною втратою інтересу до професійної діяльності і відчуттям безглуздості подальшого розвитку, відсутністю сил і бажання займатися діяльністю, яка нещодавно була по-справжньому цікавою» [8, с. 77] дає підстави визначити, що до провідних ознак та психологічних особливостей професійного вигорання відноситься «зниження мотивації до професійної діяльності» [11, с. 116].

Науковець А. Шопенгауер у своїй праці «Про четверину кореня закону достатньої підстави» вперше використав поняття мотивації для опису одного з чотирьох видів закону достатньої підстави, що пояснював поведінку людей і тварин. За його підходом мотиви є зовнішніми факторами, що проходять через пізнання особистості [12].

Актуальність та своєчасність появи цієї категорії підтверджена виникненням після цього значної кількості теорій формування мотивації.

Дослідження теорій формування мотиваційної сфери діяльності фахівців виокремило два основні підходи: змістовна сторона та процесуальний бік мотивації. Змістовний підхід ґрунтується на аналізі потреб людини, що є основою для виникнення мотивів діяльності (А. Маслоу, Ф. Герцберг, Д. Мак Клеланд, К. Альдерфер). Процесуальний підхід до мотивації ґрунтується на аналізі зусиль фахівців та вибору ними визначеного виду поведінки для досягнення конкретних цілей (В. Врум, Л. Портер, Е. Лоулер, Е. Лок, С. Адамс, Р. Лайкерт).

Під впливом практикоорієнтованості та аналізу психологічної готовності, проблематика мотиваційної сфери діяльності переважно розглядається

з позиції дослідження спонукальних елементів механізму активності особистості. Мотивація розглядається як процес «психічного управління певною діяльністю» або виступає «системою процесів, що відповідають за спонукання та діяльність» [1, с. 63]. Це відбувається тому, що «ефективне управління діяльністю людини та її поведінка будуть ефективні тільки в тому випадку, якщо керівник знає, що являє собою та чи інша людина, які внутрішні мотиви і зовнішні стимули її поведінки та діяльності» [4, с. 10].

Активність особистості відзеркалюється у її діяльності, що відображає свідомий процес, який відбувається лише після усвідомлення потреби. Однак, не кожна потреба веде до діяльності, тобто не кожна є мотивом, і лише усвідомлена потреба може стати мотивом. Бажання щось зробити стає стимулюючим аспектом перетворення потреби на мотив. Психологічна готовність особистості до дії стає основним перетворювальним фактором. Таким чином, мотивом стає свідоме спонукання себе до дій, що виникає внаслідок усвідомлення особистістю своєї потреби. Основою мотиву також може бути неусвідомлена форма своєї потреб, однак свідоме спонукання себе до дії відбувається в обох випадках. Коли потреба не супроводжується бажанням – мотив не формується. Однак, лише усвідомлення необхідності задоволення потреб дає особистості передумову для формування бажання.

У нашому дослідженні розглядаємо мотивацію як «динамічний процес конкретизації, усвідомлення потреби, виникнення бажання, утворення мотиву та формування наміру здійснити задоволення потреби» [7, с. 250]. Мотиваційний фактор стає таким під впливом психологічної готовності особистості здійснювати процес задоволення потреби.

Мотиваційна сфера діяльності є системою «мотивів, інтересів, готовності.. до навчання і саморозвитку, пов'язану із задоволення потреб фахівця у самовдосконаленні, самозростанні» [2, с. 125].

Саме готовність до змін і визначає складові мотиваційної сфери фахівця.

Мотиваційна сфера «це ядро (центр) простору особистості, у якому перетинаються всі осі координат (особистісні властивості), що визначають характер мотиваційних процесів» [6, с. 7].

Таким чином, виникає потреба співставлення готовності до адаптаційної діяльності та можливостями особистості, які обумовлені зовнішніми та внутрішніми факторами. Саме тут і виникає категорія діяльності, що стає ланкою, яка пов'язує ці два аспекти. «Взаємовідношення мотивації й здібностей здійснюється через діяльність»,

а зміст мотиваційної сфери «визначає й зміст видів діяльності, характерних для людини» [3, с. 64].

Необхідно зазначити, що під впливом сьогодення «психологічна картина мотиваційної сфери особистості надзвичайно багатогранна, складна, динамічна, соціально мінлива» [9, с. 373].

Підсумовуючи різні погляди, вважаємо, що мотиваційну сферу діяльності фахівців необхідно аналізувати як комплекс внутрішніх установок, потреб та цінностей, які визначають рівень зацікавленості та продуктивності фахівців на робочому місці.

Існують різні підходи до формування мотиваційної сфери діяльності. Наприклад, К. Замфіра в структурі мотиваційної сфери діяльності виокремлює три складові:

– внутрішню мотивацію, що відображає особистісні потреби та безпосередньо пов'язана з процесом праці;

– зовнішню позитивну мотивацію, що містить мотиви, які лише опосередковано пов'язані з процесом праці, однак заради яких особистість готова прикласти свої зусилля;

– зовнішню негативну мотивацію, що відображає мотиви, опосередковано пов'язані з процесом праці та включають процеси уникання настання негативних наслідків [10, с. 204].

Інші науковці, в моделі мотиваційної сфери відокремлюють чотири складові: орієнтаційну, мобілізаційну, актуалізаційну та реалізаційну, що відображає «покроковий алгоритм взаємодії структурних компонентів та циклічність цього алгоритму як зворотнього зв'язку і взаємопереходу структурних компонентів» [6, с. 10,11].

Певні дослідники вважають, що структура мотиваційної сфери особистості в більшій

мірі «залежить від її психотипу», що саме він зумовлює «різні стратегії адаптації до умов невизначеності» [5, с. 56].

Виходячи з проведеного аналізу, вважаємо, що структура психологічних чинників мотиваційної сфери діяльності фахівців складається з трьох основних блоків:

– вроджені психологічні чинники мотиваційної сфери;

– надбані психологічні чинники мотиваційної сфери;

– ситуативні психологічні чинники мотиваційної сфери (рис. 1).

До вроджених психологічних чинників мотиваційної сфери відносяться біологічно зумовлені особливості психіки, які обумовлюються генетичними передумовами та особливостями фізичного розвитку особистості. До них відносяться:

- Інстинктивні (безумовні) рефлексії. Вони є генетично закладеними та відповідають за виживання, самозбереження, продовження роду та захист.

- Властивості нервової системи. Ці властивості є вродженими та відображають особливості (швидкість, стійкість, емоційне забарвлення) нервових процесів.

- Особливості будови аналізаторів. Впливають на якість відчуттів, чутливість, діапазон сприйняття, швидкість реакції, адаптацію та сенсibilізацію. Від них залежить адекватність відображення дійсності.

- Особливості побудови мозку. Відображають вроджені анатомо-фізіологічні особливості мозку, які впливають на здібності та спроможність до певних видів діяльності, формуючи схильність до них.

- Фізіологічні ресурси особистості. Це сукупність біологічних можливостей організму

Рис. 1. Структура психологічних чинників мотиваційної сфери діяльності фахівців

особистості, які складають енергетичну базу для життєдіяльності та психічної активності. Вони визначають її здатність витримувати навантаження.

Надбані психологічні чинники мотиваційної сфери є соціально зумовленими та формуються на протязі всього життя людини під впливом виховання, особистісного досвіду та соціального середовища. До основних надбаних чинників належать:

- Суспільні цінності. Відображається у впливі на особистість ідеалів та норм суспільства, що створені етносом, історичним розвитком, релігією або державою.

- Сімейні установки. Це вплив системи ідей, переконань та поведінкових стереотипів, закладених батьківською родиною. Впливає на сприйняття світу, самооцінку й майбутні взаємини особистості.

- Індивідуальні цінності. Це сформовані світоглядні позиції особистості, які являють собою систему внутрішніх орієнтирів, переконань та ідеалів, якими вона керується в своїй життєдіяльності.

- Психологічні комплекси. Формуються під впливом минулих подій та травм, які впливають на психіку і майбутні реакції. Є сформованими схильностями особистості, що об'єднують пов'язані між собою ідеї, спогади, емоції, установки, які диктують їй автоматичні реакції, ставлення, вибір.

- Індивідуальні адаптивні стратегії. Це сукупність надбаних когнітивних, емоційних та поведінкових прийомів, які особистість свідомо або несвідомо застосовує для пристосування до змін внутрішнього та зовнішнього середовища.

Ситуативні психологічні чинники мотиваційної сфери. Відображують психологічної реакції особистості на зміну зовнішніх і внутрішніх обставини та характеристик конкретної ситуації. Ці чинники будують індивідуальну структуру психологічної мотиваційної сфери діяльності фахівців, щодо ступеня важливості тих чи інших факторів у конкретний момент часу. На відміну від стійких рис характеру, вони мають тимчасовий характер і залежать від контексту.

До основних ситуативних психологічних чинників належать:

- Професійна спрямованість. Відображає психологічну готовність до певної професійної діяльності та орієнтованість на кар'єрне зростання або творчий процес.

- Досяжність цілей. Відзеркалює наявність чітких, вимірюваних та досяжних цілей професійного зростання.

- Соціальне середовище. Характеризує наявність соціального середовища, що забезпечує визнання досягнення успіху та влади особистістю.

- Відчуття справедливості та очікуваного результату. Є ключовим ситуативним чинником, що визначає силу мотивації фахівця. Сила мотивації залежить від переконання особистості в тому, що її зусилля приведуть до очікуваного результату, оцінюється справедливість ситуації не за абсолютним результатом, а через порівняння. Для сучасного фахівця важливо не лише «скільки» він отримав, а й те, чи були правила розподілу прозорими та неупередженими.

- Відчуття значущості та підтримки. Це суб'єктивне сприйняття особистістю власної діяльності як цінної, що має сенс та приносить користь суспільству. Саме підтримка з боку керівництва підприємства та соціуму діє як потужний ресурс для подолання високого рівня стресу та уникнення професійного вигорання.

- Наявність ресурсів для розвитку. Це відображення рівня здатності особистості до самоактуалізації та професійної резильєнтності в цій ситуації. Цей чинник визначає наявність саме в цей момент у особистості ресурсів (фізичних та психологічних) для вчинення дій.

Ця сукупність психологічних чинників мотиваційної сфери діяльності відображає внутрішні та зовнішні умови і процеси, що впливають на поведінку, мислення, емоції та загальний психічний стан фахівця.

Висновки. Мотиваційна сфера діяльності фахівця охоплює широкий спектр елементів, які формують своєрідність реакції особистості в робочому процесі діяльності підприємства. Її розуміння дає змогу фахівцям, керівникам та організаційним психологам ефективно вирішувати низку критичних завдань: розуміння психології професійної поведінки, управління лояльністю, профілактика професійного вигорання, забезпечення особистісного професійного розвитку, підвищення ефективності діяльності підприємства шляхом оптимізації системи мотивування фахівців.

Перспективами подальшого дослідження є напрямок формування особистісно орієнтованих мотиваційних систем для організації ефективного управління.

Правильно сформована мотиваційна сфера діяльності працівника є фундаментом для побудови резильєнтних підприємств, де уникання професійного вигорання і орієнтованість на особистість робітників є підґрунтям організації ефективного управління та основою для професійного зростання кожного окремого фахівця.

Список літератури:

1. Білецька Т. В., Купчишина В. Ч. Теоретичні аспекти аналізу мотиваційної сфери особистості у вітчизняній та зарубіжній психології. *Габітус*. 2022. Вип. 39. С. 59–63. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.39.10>
2. Дубровіна І. Мотиваційна сфера самоосвітньої діяльності вчителів музики у системі післядипломної освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012, Вип. 6 (2). С. 123–133.
3. Іванченко О.С., Кучеренко С.М. Мотивація особистості в особливих умовах професійної діяльності. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць*. Том 7. Екологічна психологія. 2010. Вип. 22. С. 63–67.
4. Кісіль З. Р., Швець Д. В. Мотивація діяльності людини: Навчальний посібник у схемах, таблицях, коментарях. Одеса : Видавництво ОДУВС, 2023. 154 с.
5. Косьянова О. Ю., Власова Н. С. Роль мотиваційної сфери у різних психотипів в умовах невизначеності. *Габітус*. 2025, Вип. 73. С. 55–60. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.73.8>
6. Подшивайлов Ф. М., Сергеєнкова О. П. Мотиваційна сфера особистості: діагностично-розвивальний путівник : методичні рекомендації. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2015. 55 с.
7. Подшивайлов Ф. М. Теоретичне обґрунтування моделі мотиваційної сфери особистості. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2017. Т. XII. Психологія творчості. Вип. 23. С. 248–263.
8. Стельмах О. Чинники професійного вигорання особистості. *Молодь і ринок*, 2022. № 5. С. 76-80.
9. Торубара О. М. Мотиваційна сфера особистості сучасного студента: фактори та умови формування в процесі професійного становлення. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2007. 45. С. 371–376.
10. Шевченко В., Джоган Д. Мотивація професійної діяльності майбутнього психолога. *Науковий Вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*. Квітень 2017. № 1 (17). С. 203–206.
11. Якимчук О. Психологічні особливості професійного вигорання особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2021. Вип. 16. С. 110–119.
12. *Über die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde*, 1813. URL: <http://www.zeno.org/Philosophie/M/Schopenhauer,+Arthur/Ueber+die+vierfache+Wurzel+des+Satzes+vom+zureichenden+Grunde>

Vlasenko O. O., Baturin I. V. PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE FORMATION OF THE MOTIVATIONAL SPHERE OF SPECIALISTS' ACTIVITY

The article highlights the motivational sphere of activity as one of the most relevant areas of research in practical psychology. It is a tool of influence of the company's management. Understanding the motivational sphere of specialists provides an important psychological component of management. The motivational sphere acts as an element of the regulatory mechanism of professional self-development of the specialist's personality.

The analysis of reduced working capacity determines that the leading signs and psychological features of professional burnout include a decrease in motivation for professional activity. The study of the theories of the formation of the motivational sphere of activity of specialists identified two main approaches: the substantive side and the procedural side of motivation. Today, the problems of the motivational sphere of activity are mainly considered from the standpoint of research into the motivational elements of the mechanism of individual activity. The motivational factor is formed under the influence of the psychological readiness of the individual to carry out the process of satisfying the need. The desire to do something becomes the stimulating aspect of turning a need into a motive. We believe that the motivational sphere of specialists' activity should be analyzed as a set of internal attitudes, needs and values that determine the level of interest and productivity of specialists at the workplace.

The structure of psychological factors of the motivational sphere of activity of specialists consists of three main blocks: innate psychological factors of the motivational sphere; acquired psychological factors of the motivational sphere; situational psychological factors of the motivational sphere

The set of psychological factors of the motivational sphere of activity reflects the internal and external conditions and processes affecting the behavior, thinking, emotions and general mental state of the specialist.

Key words: professional burnout, psychological readiness, enterprise management, professional self-development, adaptation, motivation.

Дата першого надходження статті до видання: 29.12.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.03.2026